

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ І САМОРОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мартиненко В. О.,

кандидат педагогічних наук,

провідний науковий співробітник

відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко

Інституту педагогіки НАПН України

Стрімкі перетворення у різних сферах життєдіяльності сучасного суспільства зумовили реформування змісту шкільної освіти: уточнення цілей, вимог до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти, переосмислення критеріїв добору шкільного змісту, впровадження нових технологій і т. ін. У чинному Державному стандарті мету початкової освіти визначено як «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [1].

Відповідно до загальної мети початкової освіти, у Типових освітніх програмах для 1-2 і 3-4 класів конкретизовано функціональну роль і завдання читацької діяльності учнів. У сучасних соціокультурних умовах навчання читання у початковій школі не може обмежуватися, як раніше, лише академічними цілями. Сьогодні воно розглядається як базова інтелектуальна технологія, як важливий чинник розвитку і саморозвитку особистості, а повноцінна навичка читання - як універсальний інструмент функціональної грамотності, яка, в свою чергу, є важливим індивідуальним ресурсом для самореалізації людини в сучасному світі.

Пріоритетними завданнями початкового курсу мовно-літературної освіти (літературне читання) є розвиток особистості молодшого школяра засобами різних видів читацької діяльності; формування читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей; збагачення емоційно-ціннісного, естетичного, соціального та пізнавального досвіду; розвиток

образного, критичного і логічного мислення та літературно-творчих здібностей; формування готовності до вивчення української та зарубіжної літератури в освітньому закладі II ступеня [2-3].

З метою формування і розвитку в учнів понять про різні види медіа та використані в них вербальні і невербальні засоби впливу на читача; формування умінь і навичок сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати і безпечно користуватися медіазасобами; виражати себе і спілкуватися з іншими за допомогою власних медіапродуктів, до зазначених вище освітніх програм уведено змістову лінію «Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією», що має позитивно вплинути на розширення читацького і соціального досвіду молодших школярів.

Крім того, у змісті сучасних Типових освітніх програм, на відміну від попередніх, передбачено формування початкових умінь переглядового виду читання, оволодіння яким дасть змогу учням ефективно і гнучко працювати із значними масивами інформації (на електронних і паперових носіях), орієнтуватися у ній, критично осмислювати, диференціювати достовірну та недостовірну, оперативно здійснювати пошук потрібної і т. ін.

Як бачимо, у змісті державних нормативних освітніх документів враховано не лише актуальні потреби сучасної дитини, а й закладено потенціал для її перспективного розвитку. За висновком академіка О.Я. Савченко, «якісна шкільна освіта має якнайточніше відповідати потребам особистості щодо її успішної адаптації, розвитку і саморозвитку у швидко змінюваному, перенасиченому інформацією світі» [4, с.187].

У молодшому шкільному віці усвідомлений і цілеспрямований саморозвиток поки що недоступний дітям, водночас у цей період відбувається активний розвиток пізнавальних процесів, якостей особистості дитини, накопичення фонових знань, соціокультурного досвіду, оволодіння різними формами спільної діяльності з однолітками, спілкування з дорослими, з'являються важливі психічні новоутворення (довільність, здатність до рефлексії, внутрішній план дій, перехід від безпосередньої поведінки до

опосередкованої та ін.) як поступ, зрослі можливості дітей. Пріоритетними завданнями соціальних інститутів - школи, сім'ї, дитячих бібліотек є пошук продуктивних педагогічних технологій, методів і прийомів, які б забезпечували комплексну підтримку саморозвитку учнів, сприяли максимально повному розвитку пізнавальних інтересів, потенційних можливостей дітей, притаманних для цього вікового періоду, спонукали молодших школярів до самовияву у різних видах навчально-пізнавальної, творчої діяльності.

В останні десятиріччя, на фоні інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, співіснування багатьох медіаресурсів, читання, яке протягом тривалого часу розглядалося як спосіб проведення цікавого дозвілля, вважалося досить престижним заняттям, вступило в ситуацію гострої конкуренції з новими різноманітними практиками і моделями взаємодії з текстовою інформацією (читання з екрану, мобільне читання, читання-слухання із застосуванням аудіокнижок і т. ін.)

Відзначаються трансформаційні процеси всіх характеристик читання: його статус, характер, способи роботи з текстом, читацькі інтереси учнів, мотиви і стимули читання, які більшою мірою спричинили негативні тенденції у читацькій діяльності молодших школярів: істотне падіння інтересу до читання, переважання так званого «ділового», «прагматичного» читання («знайти, здобути інформацію», «читати, щоб отримувати високі оцінки» і т. ін.) над читанням «для задоволення», «для душі»; зниження рівня якості читання і розуміння прочитаного, концентрації уваги під час читання текстів з лінійною структурою; істотне скорочення обсягу тексту, який сприймається за одиницю часу; нарощення від'ємних показників у зв'язному мовленні учнів; негативний вплив на культуру мовлення (сленговий, згрубілий характер спілкування) та ін..

Водночас варто наголосити, що позитивне ставлення до читання зберігається у більшій частини учнів початкової школи. Не останню роль у цьому відіграє спільна робота вчителів, батьків, працівників бібліотек, які

проводять широку просвітницьку роботу серед дітей, мотивуючи їх до читання, фахово популяризують дитячі видання, організують цікаві зустрічі з дитячими письменниками, літературні заходи, допомагають усвідомити, що читання – це особливий, унікальний засіб задоволення пізнавальних інтересів, пізнання світу і самопізнання, який не можуть замінити ніякі інші засоби масової культури.

У багатьох активних учнів-читачів, передусім 3-4 класів, набув чіткіших і виразніших ознак ціннісно-смісловий компонент читання. Такі діти стали більше цікавитися книжками, зміст яких відображає, ознайомлює з важливими людськими і культурними цінностями, розмаїттям моделей поведінки літературних персонажів у різних ситуаціях, з актуальними для них поняттями і уявленнями (взаємини в сім'ї, сімейні цінності; природа як цінність; читання як цінність; цінність справжньої дружби; доброта до ближніх, здатність співчувати; чесність; відвага, справедливість, незалежність, гуманність і т. ін.). Досвід показує: чим більше дитина знайома з можливими моделями поведінки, тим краще вона адаптується до умов навколишнього соціального середовища.

Значна частина молодших школярів виявляє прагнення до самопізнання, самовдосконалення, розширення свого світогляду, амбітні установки стати у майбутньому знаменитими, успішними людьми. У читацькій діяльності таких учнів вирізняє інтерес до пізнавальної літератури з різних галузей знань (дитячі енциклопедії, довідники, словники, серії книжок на кшталт «Круті знання для пізнання» та ін.), до читання книжок серій «Життя видатних дітей», «Маленьким про великих», «Видатні особистості: біографічні нариси для дітей». Отже, тут інтерес до читання зумовлений соціально значущими мотивами, пов'язаними з визначенням такими дітьми свого місця у майбутньому житті, ставленням до знань як важливої цінності, прагненням до інтелектуального та фізичного самовдосконалення, бажанням розвинути у собі такі якості, як наполегливість у досягненні мети, виховання волі, характеру, здатність до подолання труднощів тощо.

Помітною ознакою активних читачів-молодших школярів є їх значний інтерес до так званої «глобальної дитячої літератури» - до популярних книжок, які входять до кола читання дітей різних країн світу (серії книжок авторів: Джеремі Стронг, Іоан Вайброу, Гжегож Касдетке, Етса Кнутсон, Тімо Парвелла, Меган Мак Дональд), у т.ч. дитячих видань, адресованих дітям підліткового віку («Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері, «Гаррі Потер» Дж. Ролулінг, «Щоденник слабака» Дж. Кінні, «Лотта та її «катастрофи» А. Пантермюллер, «Привіт, це я!» Ніни Е. Грьонтведт та багато інших).

І хоча серед них є видання, які неоднозначно сприймаються педагогами, критиками, більшість з них допомагають нашим дітям глибше зрозуміти внутрішній світ, культурні цінності, інтереси, захоплення своїх закордонних ровесників, сприяють розширенню світогляду школярів, підготовки їх до життя у глобальному світі..

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. Кабінет Міністрів України. URL:<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
2. Про затвердження типових освітніх програм для 1 – 2 класів закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовт. 2019 р. № 1272. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-1-2-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-1273> (дата звернення: 12. 03.2021)
3. Про затвердження типових освітніх програм для 3 – 4 класів закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовт. 2019 р. № 1273. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-1273> (дата звернення: 12. 03. 2021)
4. Савченко О. Я. Потенціал нового змісту початкової освіти в контексті формування у молодших школярів медіаграмотності. Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку: зб. статей міжнар.наук.-практ. конф. Київ, 2019. С. 186-191.